

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження Світові глобалізаційні процеси пов'язані із спілкуванням представників різних націй і народностей у різних сферах діяльності. Зважаючи на це, Національною доктриною розвитку освіти в Україні у XXI столітті, європейськими стандартами освіти одним з ключових завдань визначено формування мовної особистості, спроможної демонструвати багатство внутрішнього світу, самовиражатися засобами рідної та іноземної мов. Його вирішення значною мірою залежить від якості підготовки вчителя іноземної мови, який повинен стати взірцем культури мовлення для своїх учнів.

У світлі цих вимог розробляються концепції професійної педагогічної та іншомовної освіти, нові моделі підготовки й перепідготовки вчителів іноземної мови, ефективні технології навчання (В. Баркасі, С. Будак, О. Єлізова, Л. Захарова, М. Князян, Т. Корольова, Л. Михайлова та ін.). Науковцями висвітлено сучасні підходи до забезпечення творчого рівня професійної підготовки вчителів (С. Архангельський, С. Гончаренко, Н. Ничкало, В. Паламарчук та інші); особливості методичної підготовки майбутніх учителів іноземної мови (О. Бігич, С. Ніколаєва, Н. Скляренко, Є. Соловійова, О. Тарнопольський); загальні лінгводидактичні аспекти навчання іноземної мови у вищих навчальних закладах (В. Краснополський, Т. Ладиженська, Р. Мартинова, Г. Харлов, D. Nunan та ін.).

Науково-методичні засади формування рідномовної та іншомовної мовної й мовленнєвої компетентностей учнів і студентів, розвитку в них креативності представлено в дослідженнях Н. Гончарова, Ю. Караулова, М. Пентилюк, А. Щукіна, N. Chomsky, D. Hymes, A. Hollyday та інших науковців. Вітчизняними і зарубіжними вченими розроблені ефективні технології навчання аудіювання майбутніх учителів іноземної мови на основі компетентнісного підходу (К. Бржозовська, О. Бочкарьова, Н. Єлухіна); розвитку творчого мислення в процесі навчання читання (Т. Вдовіна); технології інтерактивного навчання писемного мовлення (Т. Глазунова, Г. Кривчикова, Г. Янісів); розвитку усного діалогічного та монологічного мовлення на основі рефлексивного підходу (Л. Гайдукова, Л. Гронь, В. Матвейченко, В. Пащук, І. Самойлюкевич, Н. Топтигіна та ін.). З метою вдосконалення процесу іншомовної мовленнєвої підготовки за окремими характеристиками систематизовано завдання та вправи для розвитку комунікативної компетентності учнів і студентів вищих навчальних закладів у чотирьох видах мовленнєвої діяльності (І. Бім, В. Бухбіндер, В. Вайсбурд, О. Горошкіна, А. Климентенко, Б. Лапідус, Р. Лукас, В. Мельничайко, Ю. Пассов, В. Старков, В. Царкова, Н. Язикова, М. Evans, E. Moor, S. Thornby та ін.).

Однак більшість методик, що застосовуються в процесі підготовки майбутніх учителів іноземної мови, не зорієнтовані на розвиток творчого потенціалу їхньої мовленнєвої діяльності, що суперечить зростанню потреб освітніх установ у вчителів, здатних працювати в режимі творчого пошуку. З урахуванням цього було обрано тему дисертаційної роботи – «Методика застосування мовленнєвотворчих завдань у підготовці майбутніх учителів англійської мови».

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукової теми Луганського національного університету імені Тараса Шевченка «Створення нових освітніх технологій на засадах сучасних концепцій підготовки професійно-педагогічних кадрів» (протокол № 6 від 28.01.2005 р.). Тема дисертації затверджена Вченою радою Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 3 від 27.10.2005 р.) й узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 4 від 24.04.2007 р.).

Мета дослідження – обґрунтувати й експериментально апробувати методику застосування системи мовленнєвотворчих завдань у підготовці майбутніх учителів англійської мови як засобу формування їхньої іншомовної мовленнєвої компетентності.

Завдання дослідження:

1. Уточнити сутність понять «мовленнєвотворча діяльність», «мовленнєвотворче завдання» в контексті іншомовної мовленнєвої підготовки майбутніх учителів іноземної мови.

2. Визначити критерії, показники та рівні іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів англійської мови як результату фахової іншомовної мовленнєвої підготовки.

3. Скласти таксономію мовленнєвотворчих завдань та визначити їх функції у формуванні іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів англійської мови.

4. Розробити модель і методику послідовного застосування мовленнєвотворчих завдань у формуванні іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів англійської мови та перевірити їх ефективність.

5. Укласти методичні рекомендації щодо застосування мовленнєвотворчих завдань у формуванні іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Об'єкт дослідження – іншомовна мовленнєва підготовка майбутніх учителів іноземної мови.

Предмет дослідження – формування іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземної мови на основі методики застосування системи мовленнєвотворчих завдань.

Гіпотеза дослідження: формування в майбутніх учителів англійської мови іншомовної мовленнєвої компетентності буде ефективним, якщо в процесі їхньої іншомовної мовленнєвої підготовки буде впроваджено методику послідовного застосування мовленнєвотворчих завдань, спрямовану на освоєння й конструктивне відтворення алгоритму організації іншомовної мовленнєвої діяльності на різних рівнях (слово – фраза – текст) у загальногруповій, підгруповій та індивідуальній формах їх виконання за умови суб'єкт-суб'єктного характеру взаємодії викладачів і студентів.

Методи дослідження. З метою визначення понятійно-категоріального апарату, уточнення сутності основних видів мовленнєвої діяльності як підґрунтя для створення системи мовленнєвотворчих завдань використано метод аналізу й узагальнення даних лінгвістичної, лінгводидактичної, психолінгвістичної та психолого-педагогічної літератури. Проектування методики застосування мовленнєвотворчих завдань та моделі її поетапного використання здійснено методом теоретичного моделювання. З метою розробки, обґрунтування системи мовленнєвотворчих завдань і складання їх таксономії застосовано методи систематизації й класифікації. Для виявлення рівня іншомовної мовленнєвої компетентності студентів-майбутніх учителів англійської мови використано діагностичні (тестування, бесіди, діалог, дискусія, виконання перевірчих завдань, творчих завдань і вправ) і обсерваційні (спостереження, самоспостереження, самооцінка) методи. Визначення ефективності розробленої методики здійснювалося методом педагогічного експерименту. Для перевірки достовірності одержаних результатів, якісного й кількісного аналізу даних експерименту застосовано методи математичної статистики.

База дослідження. Експериментальне дослідження проведено на базі Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Краматорського економіко-гуманітарного інституту, Слов'янського державного педагогічного університету, Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов. Загальна кількість учасників експерименту склала 18 викладачів і 266 студентів початкових курсів. До формувального етапу експерименту було залучено 160 студентів.

Наукова новизна дослідження: *уперше* обґрунтовано й досліджено методику послідовного застосування мовленнєвотворчих завдань, спрямовану на освоєння і конструктивне відтворення студентами алгоритму організації іншомовної мовленнєвої діяльності на різних рівнях (слово – фраза – текст) у загальногруповій, підгруповій та індивідуальній формах виконання за умови суб'єкт-суб'єктного характеру взаємодії викладачів і студентів; *визначено* критерії (нормативний з показниками: граматична правильність, відповідність орфоепічним нормам англійської мови, лексичне багатство; емоційно-образний з показниками: використання стиліс-

тичних засобів у мовленні, інтонаційна виразність мовлення та експресивність висловлювань; креативний з показниками: оригінальність задуму, логічність і зв'язність висловлювань, продуктивність як здатність знаходити різноманітні мовленнєві варіанти розв'язання завдань); *схарактеризовано* рівні іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів англійської мови (репродуктивний, репродуктивно-конструктивний, творчий); *визначено* функції мовленнєвотворчих завдань в іншомовній мовленнєвій підготовці майбутніх учителів англійської мови (позитивної навчальної мотивації, узагальнення теоретичних знань, мовленнєвого самовираження, збагачення арсеналу методичних засобів майбутньої професійної діяльності). *Уточнено* сутність понять «мовленнєвотворча діяльність», «мовленнєвотворчі завдання» щодо іншомовної мовленнєвої підготовки майбутніх учителів іноземної мови. Подальшого розвитку набули теорія і методика формування іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів англійської мови в процесі фахової підготовки.

Практичне значення одержаних результатів: розроблено систему мовленнєвотворчих завдань і методику її застосування; складено таксономію мовленнєвотворчих завдань та розроблено методичні рекомендації щодо її впровадження; створено комплекс діагностичних методик оцінювання рівня іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Матеріали дослідження можуть бути використані в оновленні змісту практико-орієнтованого курсу усного й писемного англійського мовлення на етапі підготовки вчителів іноземної мови у вищих навчальних закладах, на курсах підвищення кваліфікації вчителів іноземної мови та в системі післядипломної педагогічної освіти.

Результати дисертаційної роботи впроваджено в навчальний процес Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (акт про впровадження № 1/3559/1 від 15.12.2009 р.), Краматорського економіко-гуманітарного інституту (акт про впровадження № 237 від 26.02.2010 р.), Слов'янського державного педагогічного університету (акт про впровадження № 68-09-288а від 22.12.2009 р.), Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов (акт про впровадження № 287 від 17.12.2009 р.).

Достовірність результатів дослідження забезпечено теоретичною і методологічною обґрунтованістю його вихідних положень, застосуванням комплексу методів наукового пошуку, відповідних меті й завданням дисертаційної роботи; якісним та кількісним опрацюванням експериментального матеріалу; його успішним утіленням у зміст і процес іншомовної мовленнєвої підготовки у вищих навчальних закладах.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертаційної роботи обговорено на міжнародних: «Ціннісні пріоритети освіти у XXI століт-

ті» (Луганськ, 2007), «Пріоритетні напрями підготовки вчителя іноземної мови у контексті вимог Болонського процесу» (Ніжин, 2009), «Професіоналізм педагога. Інноваційні підходи до процесу його формування» (Краматорськ, 2009), «Ціннісні пріоритети освіти у XXI столітті: європейський вектор розвитку вищої школи» (Луганськ, 2009); всеукраїнських: «Інноваційний досвід освіти, проблеми, традиції та перспективи» (Переяслав-Хмельницький, 2008) науково-практичних конференціях, науково-педагогічних читаннях у програмі Днів науки в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка (2007 – 2009 р.р.).

Публікації. Результати дослідження викладено у 8 одноосібних публікаціях автора, з яких 8 статей – у фахових наукових виданнях України.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і 8 додатків. Основний текст дисертації викладено на 165 сторінках. Робота містить 8 таблиць, 10 рисунків, що обіймають 11 сторінок основного тексту. Список використаних джерел містить 256 найменувань, у тому числі 31 – іноземною мовою, та охоплює 25 сторінок. Додатки викладено на 17 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, розкрито його наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, висвітлено дані щодо апробації й упродовження основних положень дисертації.

У **першому розділі** «Теоретичні засади застосування мовленнєвотворчих завдань у підготовці майбутніх учителів англійської мови» проаналізовано стан досліджуваної проблеми в науковій літературі, схарактеризовано креативний компонент іншомовної мовленнєвої підготовки майбутніх учителів англійської мови, розглянуто психолінгвістичні передумови та лінгводидактичні основи застосування мовленнєвотворчих завдань у підготовці майбутніх учителів англійської мови.

Важливою складовою й сенсом професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови відповідно до основних положень комунікативно-діяльнісного, суб'єктно-діяльнісного та рефлексивного підходів є розвиток їхньої активності, самостійності, здатності до самовираження і творчості. Спільною для різноманітних визначень творчості є ознака новизни творчого продукту як результату творчого процесу, а також його розвивальний вплив на самого суб'єкта творчості (Л. Виготський, І. Вовків, В. Давидов, І. Калошина, О. Кучерявий, О. Лук, О. Матюшкін, В. Моляко, Т. Серьожнікова, В. Теплов, П. Якобсон). Досліджуючи змістові й процесуальні характеристики творчої діяльності, науковці не пов'язують їх з

певним предметним змістом, а вказують на специфічний характер творчих дій суб'єкта діяльності, що забезпечують її вищий, продуктивний рівень.

Особливого значення теорії творчості набувають для розуміння творчого характеру мовленнєвої діяльності, у якій, крім базових елементів, автоматичних перебіжок, мовних штамів і кліше, мовець самостійно добирає й комбінує мовні елементи та варіює ними, будуючи різні типи синтаксичних конструкцій, чи створює власні новоутворення для мовленнєвого самовираження. (І. Бодуен де Куртене, В. Бухбіндер, М. Жинкін, М. Пентилюк, Ф. Соссюр, Т. Ушакова, Л. Щерба та ін.). Вищим рівнем прояву творчого характеру мовлення є мовленнєва творчість, пов'язані з самостійно породженим задумом, свідомим відбором мовних засобів для його реалізації та створенням унікального творчого продукту (Л. Виготський, В. Мельничайко, О. Ушакова, О. Шахнарович).

Творчість у мовленні, що виявляється на рівні слова й словосполучень (словотворчість), науковці розглядають як створення похідних слів за допомогою різних словотворчих засобів, наявних у мові; пов'язують з оволодінням семантичним боком мови, процесом творчої орієнтації в лексичному матеріалі (Б. Головін, В. Кононенко, В. Харченко, С. Цейтлін, Н. Юр'єва та ін.). Творчу діяльність, що здійснюється на рівні зв'язного висловлювання, вищим щодо словотворчості рівнем, визначають як мовленнєвотворчу, тобто таку, у якій через створення різного типу зв'язних висловлювань автор виражає свої почуття, уявлення, думки (А. Богущ, Н. Гавриш, В. Глоцер, С. Караман, Т. Ладиженська, В. Мельничайко, І. Рум'янцева, О. Ушакова).

Уміння творчо, доречно та правильно використовувати мову в різних ситуаціях повсякденного життя привчає мовця співвідносити зміст і форму висловлювання з мовленнєвою ситуацією, вибирати з кількох мовних варіантів той, що найбільше відповідає умовам спілкування (Н. Луцан, С. Николаєва, Т. Симоненко, S. Thornby). Отже, активна участь студентів у мовленнєвотворчій діяльності дає їм наочний зразок організації роботи із стимулювання мовленнєвої творчості майбутніх учнів.

Вивчення теоретичних засад дослідження дало змогу схарактеризувати найбільш ефективні засоби формування іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземної мови (занурення в мовно-мовленнєве середовище, завдання дослідно-пошукового характеру, завдання творчого характеру), найпоширеніші методи навчання (розповідь, бесіда, вправи, метод нетрадиційного конспектування, проектування, ігровий метод, драматизація тощо). У якості ключового засобу було обрано *мовленнєвотворчі завдання* як один з видів навчальних завдань, спрямованих на активізацію розумової й мовленнєвої діяльності студентів, що

вимагають креативного підходу до їх виконання та надають необмежені можливості для творчої самореалізації, мовленнєвого самовираження, забезпечують стійку мотивацію до вивчення іноземної мови та якісний рівень її оволодіння.

У **другому розділі** «Система мовленнєвотворчих завдань в іншомовній мовленнєвій підготовці майбутніх учителів іноземної мови» описано систему мовленнєвотворчих завдань для застосування в процесі підготовки майбутніх учителів англійської мови, складено таксономію цих завдань, обґрунтовано модель і методику формування іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів англійської мови на основі послідовного використання означених завдань.

У сучасній лінгводидактиці, зокрема й методиці навчання іноземної мови, дослідниками запропоновано різні класифікації завдань творчого характеру (І. Бім, В. Бухбіндер, В. Вайсбурд, О. Горошкіна, А. Климентенко, Б. Лapidус, Р. Мартинова, В. Мельничайко, Ю. Пассов, В. Старков, В. Царкова, Н. Язикова).

Розробка системи мовленнєвотворчих завдань для формування іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів англійської мови відбувалася з урахуванням різних цілей їх застосування, рівнів (слово – фраза – текст), видів мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письмо), а також їх упорядкованості та динамічності в змінних навчальних ситуаціях. Усі завдання були ситуативними, характеризувалися високою вмотивованістю, стимулювали активність, ініціативу і носили переважно творчий характер. Методичними принципами побудови системи мовленнєвотворчих завдань та вправ було обрано: принцип відповідності основних типів і видів завдань і вправ лінгвопсихологічним характеристикам конкретного виду мовленнєвої діяльності; принцип урахування при відборі мовленнєвотворчих завдань взаємозв'язку продуктивних видів мовленнєвої діяльності (Н. Гальскова, Н. Гез, Т. Ладиженська, М. Ляховицький, К. Плиско, Е. Соловова).

Підставами для виокремлення видів мовленнєвотворчих завдань були: вид мовленнєвої діяльності (говоріння (монологічне/діалогічне мовлення) і письмо); рівень мовлення (слово – фраза – текст); мова текстового матеріалу (одномовні й двомовні завдання); місце виконання (аудиторні/позааудиторні); рівень складності (продвинутий, середній та елементарний); режим виконання (загальногрупові/групові/індивідуальні); домінуючий у завданні вид діяльності (ігрові завдання, театралізовані, психологічні, пошукові, рефлексивно-діяльнісні завдання). Нижче наведено приклади різних видів завдань представленої таксономії.

Завдання 1. «The mirror» (Н. Рум'янцева). Мета: розвиток емоційної сфери, стимулювання креативності студентів у встановленні контакту з

партнером, вправління в самостійному пошуку мовних засобів для опису представленого мімічного образу. За видом мовленнєвої діяльності: говоріння (монологічне мовлення). За рівнем мовлення: фраза. Мова текстового матеріалу: одномовний. За місцем виконання: аудиторна вправа. Рівень складності: елементарний/середній. Режим виконання: груповий.

Інструкція: You will work in pairs. One pair will get a card with the description of the emotional state on it. The task of one person in the pair is to read the description and show the feeling to the partner who will have to repeat his/her movements without saying a word. The task of the other pair of students is to guess what kind of feeling it is and describe the emotional state of the pair.

Завдання 2. «Associations». Мета: розвиток образного мислення, креативності в багатоваріантному вирішенні завдань. За видом мовленнєвої діяльності: говоріння (монологічне мовлення). За рівнем мовлення: слово. Мова текстового матеріалу: одномовний. За місцем виконання: аудиторне завдання. Рівень складності: елементарний/середній/продвинутий. Режим виконання: загальногруповий. Домінантний у завданні вид діяльності: гра.

Інструкція: A group of students is offered a picture with some situation. Students study the picture and discuss the associations which they have. All the words are written on the blackboard according to their meaning: semantic or linguistic.

Завдання 3. «What is it about?» Мета: стимулювання творчих проявів у складанні розгорнутих писемних висловлювань. Вид мовленнєвої діяльності: письмо (монологічне мовлення). За рівнем мовлення: текст. Мова текстового матеріалу: одномовний. За місцем виконання: аудиторне/ позааудиторне. Рівень складності: середній/продвинутий. Режим виконання: індивідуальний. Домінантний у завданні вид діяльності: рефлексія.

Інструкція: Students are offered to listen to a piece of music (no more than 3 or 4 minutes) and to make up a story as they feel it.

На основі теоретичного аналізу змісту і структури процесу формування іншомовної мовленнєвої компетентності було змодельовано та обґрунтовано методику послідовного застосування означених завдань у процесі професійної іншомовної мовленнєвої підготовки студентів, упровадження якої вимагало урізноманітнення способів організації студентів на виконання завдань (колективні/загальногрупові/індивідуальні) в аудиторній і позааудиторній роботі та суб'єкт-суб'єкту взаємодію викладача й студентів. Організація іншомовної мовленнєвої підготовки на основі застосування системи мовленнєвотворчих завдань здійснювалася з урахуванням принципів: креативності, комунікативної спрямованості, мотивації, комплексності, взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності, індивідуалізації

та апроксимації. Застосування системи мовленнєвотворчих завдань на кожному з етапів навчання набувало своєї специфіки.

На *репродуктивному* етапі метою було формування в студентів стійкого інтересу до вивчення іноземної мови, бажання досягти якісного рівня оволодіння іноземної мови на основі засвоєння мовленнєвих умінь (фонетичних, лексичних, граматичних) не нижче нормативного рівня. Цьому сприяло застосування репродуктивних методів і прийомів мовленнєвої роботи: лексико-граматичних вправ і завдань («Асоціації», «Перевіримо пам'ять», «Зірка», «Сходи», «Головне слово», «Синквейн»). Формуванню іншомовної мовленнєвої компетентності сприяли мовленнєвотворчі завдання театралізованого («Телевізор», «Театр художника», «Мовчазна статуя») і психологічного змісту («Улюблений колір», «Порівняння», «Асоціації», «Музичні історії»).

В організації навчання перевага надавалася загальногруповому виконанню мовленнєвотворчих завдань. Колективна творча діяльність сприяла взаємонавчання студентів, виявляла можливості багатоваріантного вирішення мовленнєвотворчих завдань, що позитивно впливало на швидкість, гнучкість і оригінальність їх виконання. *Реконструктивний етап* передбачав формування в майбутніх учителів англійської мови вмінь свідомо відтворювати заданий алгоритм побудови діалогічних і монологічних форм на основі засвоєних на попередньому етапі мовленнєвих умінь та навичок. На заняттях цього етапу також застосувалися мовленнєві ігри творчого характеру («Мозковий штурм», «Займи позицію», «Готель», «Як це було», «Суперечка на повітряній кулі»), дискусії на різні теми, мовленнєвотворчі завдання психологічного змісту («Дзеркало», «Шедевр», «Музичний характер», «Розмитий малюнок» тощо), пошукові завдання (складання портфоліо, створення проектів за різними темами, створення карт розумових дій тощо).

На цьому етапі пріоритетною була підгрупова форма організації навчальної роботи, що вимагала від студентів певного рівня самостійності у виконанні окремих завдань. Це дозволяло їм не тільки виявляти недоліки власної підготовки, а й відчувати певні досягнення в оволодінні іноземною мовою. Серед завдань цього етапу була аудиторна психологічна вправа «An ambiguous picture», мета якої полягала у формуванні вмінь конструювати фрази, самостійно складати короткі монологічні висловлювання. Студентам пропонувалося розглянути малюнок з невизначеним сюжетом, а потім висловити гіпотетичні припущення щодо його змісту. Позиція викладача поступово змінювалася з пасивної (він не підтримував жодного мовця), що спонукало студентів знаходити більш удачі аргументи для висловлення своєї ідеї та надання їй переконливості, – до більш активної (викладач ускладнював ситуацію поступовим внесенням додаткової

суперечливої інформації). Таким чином, на основі інтерпретації малюнка студенти вступали в активний діалог, що давало змогу самореалізуватися та самовиражатися засобами іноземної мови. Мовленнєвотворчий характер діяльності студентів під час виконання завдання виявлявся в пошуку різних варіантів вирішення поставлених завдань, відборі мовних засобів для вираження власних думок.

Метою третього – *творчого* – етапу було вдосконалення діалоговими вміннями студентів у процесі самостійного складання ними різних синтаксичних конструкцій у режимі діалогу під час оприлюднення результатів виконання мовленнєвотворчих завдань і створення різноманітних письмових текстів. Домінували творчі методи мовленнєвої роботи, зокрема: пошукові (розробка проектів («Five places to visit before you die», «Famous people of your native town», «My native city/town»), складання портфоліо тощо) і рефлексивно-діяльнісні (створення різних за тематикою есе «I touch the future – I teach...», «Is it always necessary to tell the truth?», «Teaching is not a profession- it's a passion», «Generation gap – a myth or reality?»), підготовка розповідей за визначеною темою та мовленнєвотворчі завдання психологічного змісту.

На цьому етапі перевага надавалась індивідуальним способам виконання студентами мовленнєвотворчих завдань з використанням набутих на попередніх етапах навчання мовленнєвих умінь і навичок та досвіду творчого виконання мовленнєвих завдань. Характерними були завдання рефлексивно-діяльнісного типу «Musical stories», призначені для індивідуального виконання. Мета завдання полягала в удосконаленні умінь письмового монологічного мовлення. Перед виконанням завдання студентам пропонувалося прослухати музичний уривок з яскравими емоційно визначеними характеристиками (3–4 хвилини) і відтворити в письмовому тексті свої переживання, відчуття від сприймання музичного твору. Наступний музичний фрагмент мав протилежний емоційний тон, але завдання залишалося таким самим. Після завершення роботи студенти групи обмінювалися записами. При читанні тексту вони мали не тільки встановити до якого музичного уривка він належав, а й оцінити глибину та повноту опису, характеристики твору. Найкращі за оцінками студентів твори оприлюднювалися й обговорювалися.

У **третьому розділі** «Експериментальне дослідження застосування системи мовленнєвотворчих завдань у фаховій мовленнєвій підготовці майбутніх учителів англійської мови» описано організацію експериментального етапу дослідження, подано результати щодо апробації методики застосування системи мовленнєвотворчих завдань з англійської мови в умовах педагогічного експерименту та їх аналіз.

Експериментальне дослідження було проведено впродовж 2006–2009 навчальних років під час вивчення майбутніми вчителями англійської мови навчальної дисципліни «Практика англійської мови». До й після завершення кожного з етапів експериментальної роботи проводилися діагностичні зрізи. Підсумковий зріз дозволив оцінити ефективність формування іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів на основі впроваджені моделі та методики застосування мовленнєвотворчих завдань.

Виявлення рівнів сформованості іншомовної мовленнєвої компетентності в студентів експериментальних груп здійснювалося за визначеними критеріями та показниками й за допомогою спеціально складених тестових завдань.

Для високого (творчого) рівня характерними були висока мотивація до навчання іноземної мови, активна участь у дискусіях і диспутах з відстоюванням своєї точки зору, умінням висловлювати власне ставлення до подій довколишньої дійсності; уміння самостійно складати зв'язні письмові тексти за широким колом питань, послідовним доведенням й аргументуванням особистісної позиції. Студенти, яких було віднесено до високого рівня, активно використовували стилістичні засоби виразності (епітети, метафори, порівняння, фразеологічні звороти, емфатичні граматичні конструкції); застосовували різноманітні засоби інтонаційної виразності та паралінгвістичні засоби; демонстрували високий рівень креативності, що виявлявся в оригінальності задуму, умінні продукувати нестандартні ідеї.

Середній (репродуктивно-конструктивний) рівень відрізнявся виявленням стійкого інтересу до вивчення іноземної мови, бажанням брати участь у діалогах без попередньої підготовки, умінням будувати складні фрази та речення за невеликою підтримкою викладача; стисло висловлювати свої наміри й погляди, передавати сюжет книги, фільму й висловлювати своє ставлення. Студенти, які виявили середній рівень іншомовної мовленнєвої компетентності, уміли складати зв'язні письмові тексти за різною тематикою, однак стилістичні засоби виразності використовували обмежено; виявляли володіння інтонаційними засобами виразності в продукуванні висловлювання на цікаву для них тему. Для них характерною була оригінальність задуму, уміння пропонувати нестандартні варіанти виконання проблемних завдань.

Низький (репродуктивний) рівень виявили студенти, які показали нестійкий інтерес до оволодіння іноземною мовою, відсутність звички наполегливо працювати над удосконаленням своїх мовленнєвих умінь; могли брати участь переважно в елементарних побутових діалогах, при цьому навички самостійного ведення бесіди були відсутні. Вони виявили

вміння будувати лише прості фрази й речення за шаблоном; писати короткі повідомлення та нескладні тексти, невеликі за обсягом, за обмеженою тематикою. Для мовлення цих студентів характерні поодинокі випадки вживання стилістичних, інтонаційних і паралінгвістичних засобів. Здатність самостійно продукувати оригінальні ідеї не виявлено.

Результати констатувального зрізу показали, що переважна більшість студентів знаходяться на репродуктивному (56,3%) і репродуктивно-конструктивному (31,3%) рівнях сформованості іншомовної мовленнєвої компетентності. У більшості студентів виявлено недостатній кількісний та якісний склад активного словника, низький рівень розуміння смислових відтінків слів. Незадовільними виявилися також результати за показниками образності мовлення та прояву креативності.

Ефективному впровадженню на формульованому етапі експерименту розробленої методики послідовного застосування системи мовленнєвотворчих завдань, які на кожному з етапів навчання мали свою специфіку, сприяли суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладачів і студентів й урізноманітнення способів організації виконання останніми мовленнєвотворчих завдань в аудиторній та позааудиторній роботі.

Для перевірки доцільності послідовного застосування системи мовленнєвотворчих завдань було організовано дві експериментальні групи (далі ЕГ1 та ЕГ2), зміст і процес упровадження методики в яких відрізнявся послідовністю введення завдань. Так, в ЕГ1 завдання застосовано в такій послідовності: усне діалогічне мовлення – усне монологічне мовлення – писемне мовлення. В ЕГ2 завдання виконувались у традиційний спосіб – одночасно в усному й писемному діалогічному та монологічному мовленні.

Ефективність розробленої й упровадженої методики підтвердили результати контрольного зрізу, проведеного на прикінцевому етапі експериментального дослідження (див. таблицю).

Таблиця 1

Розподіл студентів за рівнями іншомовної мовленнєвої компетентності (за результатами контрольного зрізу у %)

Критерії Рівні	ЕГ 1			ЕГ 2		
	Творчий	Репродуктивно-конструктивний	Репродуктивний	Творчий	Репродуктивно-конструктивний	Репродуктивний
Нормативний	17,6	76,5	5,9	20	66,7	13,3
Емоційно-образний	17,6	70,6	11,8	13,3	60	26,7
Креативний	11,8	64,7	23,5	6,6	53,3	40,1
Середнє за рівнями	15,7	70,6	13,74	13,3	60	26,7

Результати контрольного зрізу засвідчили, що в студентів обох груп найвищий середній показник сформованості іншомовної мовленнєвої компетентності було виявлено на репродуктивно-конструктивному рівні. Цей показник склав 76,5% в ЕГ1 та 60% в ЕГ2. Творчий рівень сформованості іншомовної мовленнєвої компетентності виявили лише 15,7% респондентів в ЕГ1 і 13,3% – в ЕГ2. До репродуктивного рівня сформованості іншомовної мовленнєвої компетентності було віднесено лише 13,74% студентів ЕГ1, в ЕГ2 цей показник склав 26,7%.

Отже, одержані результати засвідчують про ефективність запропонованої методики послідовного застосування мовленнєвотворчих завдань у формуванні іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів.

Здійснене в дисертаційній роботі узагальнення теоретичних і експериментальних даних щодо доцільності впровадження в процес формування іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів англійської мови методики застосування мовленнєвотворчих завдань дало підстави зробити такі **висновки**:

1. Аналіз теоретичних засад проблеми формування іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів англійської мови на основі компетентнісного, суб'єктно-діяльнісного та комунікативного підходів дозволив уточнити сутність поняття «мовленнєвотворча діяльність», під яким ми розуміємо діяльність, у якій автор утілює свої враження, почуття, уявлення, думки у створених зв'язних висловлюваннях різного типу. Доведено, що мовленнєвотворча діяльність є одним з ефективних засобів іншомовної підготовки майбутніх учителів іноземної мови, оскільки сприяє звільненню мислення від догм і стереотипів, загостренню відчуття іноземної мови, розвитку гнучкості в застосуванні мовних засобів.

2. У результаті дослідження підтверджено, що творчий рівень оволодіння студентами іноземною мовою в процесі формування їхньої іншомовної мовленнєвої компетентності забезпечують мовленнєвотворчі завдання. Як один з видів навчальних завдань, спрямованих на активізацію розумової й мовленнєвої діяльності студентів, вони вимагають креативного підходу до їх виконання, надають необмежені можливості для творчої самореалізації, мовленнєвого самовираження, забезпечують стійку мотивацію до вивчення іноземної мови та якісний рівень її оволодіння.

3. Складено таксономію мовленнєвотворчих завдань, яка включає їх розподіл за видом мовленнєвої діяльності, за рівнем виконання завдання, за рівнем підготовки студентів, за етапом виконання, за способом організації, за домінантним видом діяльності. Доведено, що в підготовці майбутніх учителів англійської мови така таксономія завдань дозволяє враховувати рівень навчальної мотивації студентів, недоліки їхньої мовної підго-

товки та використовувати найбільш ефективні моделі організації навчання.

4. Рівні іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів англійської мови було досліджено за нормативним критерієм, що давав змогу засвідчити достатнє володіння лексикую, відповідність орфоепічним, граматичним нормам англійської мови; емоційно-образним критерієм, що засвідчував інтонаційну та стилістичну виразність, експресивність висловлювань; креативним критерієм, за допомогою якого оцінювали оригінальність задуму, логічність і зв'язність висловлювань та продуктивність як здатність знаходити численні мовленнєві варіанти розв'язання завдань.

Відповідно до цих критеріїв і показників схарактеризовано три рівні сформованості іншомовної мовленнєвої компетентності студентів: високий (творчий), середній (репродуктивно-конструктивний), низький (репродуктивний).

5. Розроблено, експериментально перевірено й доведено ефективність методики застосування системи мовленнєвотворчих завдань, що базувалася на їх поетапному впровадженні. На репродуктивному етапі для формування позитивної мотивації та засвоєння мовленнєвих умінь (фонетичних, лексичних, граматичних) майбутніх учителів застосувалися репродуктивні методи мовленнєвої роботи переважно в загальногруповий спосіб їх виконання, на реконструктивному – створювалися умови для свідомого відтворення студентами заданого алгоритму побудови діалогів і монологів, що вимагало певного рівня самостійності у виконанні ускладнених мовленнєвотворчих завдань психологічного змісту, дослідної спрямованості, які виконувалися переважно в підгруповий спосіб. Набуті на попередніх етапах навчання діалонологічні вміння забезпечили на третьому етапі творчий характер виконання завдань із самостійного складання різних синтаксичних конструкцій у режимі діалогу під час оприлюднення результатів індивідуального виконання мовленнєвотворчих завдань і створення різноманітних письмових текстів.

6. Результати контрольного зрізу засвідчили позитивну динаміку сформованості іншомовної мовленнєвої компетентності за нормативним, емоційно-образним та креативним критеріями в обох експериментальних групах. Водночас найбільш високі показники розвитку іншомовної мовленнєвої компетентності виявилися в ЕГ1, у якій мовленнєвотворчі завдання застосовувалися в такій послідовності: усне діалогічне мовлення – усне монологічне мовлення – писемне мовлення. Кількість студентів ЕГ1, які знаходяться на творчому рівні за нормативним критерієм збільшилася на 6,3%, за емоційно-образним – на 1,1%, за креативним – на 3%. На репродуктивно-конструктивному рівні за нормативним критерієм приріст

склав 18,7% студентів, за емоційно-образним – 18,1%, за креативним – 25%. На репродуктивному рівні тенденція до зниження за нормативним критерієм склала 25%, за емоційно-образним – 19,2%, за креативним – 28%.

7. Результати проведеного дослідження надали змогу укласти методичні рекомендації щодо раціональної організації навчання іноземної мови майбутніх учителів іноземної мови з використанням мовленнєвотворчих завдань. Убачається доцільним проводити навчання за запропонованою системою мовленнєвотворчих завдань, починаючи з молодших курсів. Критеріями відбору змісту й видів мовленнєвотворчих завдань мають бути: наявність у мовному матеріалі креативного компонента, комунікативної спрямованості, доступності, можливість забезпечувати різноманітність завдань з урахуванням підготовленості студентів, характеру й ступеня складності мовного матеріалу тощо. Ефективність упровадження системи мовленнєвотворчих завдань забезпечується попередньою психологічною підготовкою студентів до виконання завдань з елементами драматизації, ігрових завдань (зокрема рольових ігор) тощо.

Проблема використання мовленнєвотворчих завдань у підготовці майбутніх учителів англійської мови є складною і не вичерпується проведеним дослідженням. Убачаємо доцільним подальше розширення таксономії мовленнєвотворчих завдань для непродуктивних видів мовленнєвої діяльності з розробкою методики їх застосування відповідно до специфіки кожного виду; дослідження впливу системи творчих завдань на формування методичної готовності майбутніх учителів іноземної мови до професійної діяльності.

Основні положення дисертації викладено в таких одноосібних публікаціях автора:

1. Сищенко Ю. Р. Від слова – до творчості: розвиток творчих мовленнєвих здібностей студентів / Ю. Р. Сищенко // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – 2006. – Вип. 7–8. – С. 86–93.

2. Сищенко Ю. Р. Досвід застосування діалогових форм у навчанні мовлення майбутніх учителів іноземної мови / Ю. Р. Сищенко // Освіта Донбасу. – 2006. – № 2. – С. 78–81.

3. Сищенко Ю. Р. Метод драматизації в системі розвитку усного та писемного мовлення студентів – майбутніх вчителів іноземної мови (з досвіду роботи) / Ю. Р. Сищенко // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. – 2008. – Вип. 14. – С. 327–330.

4. Сищенко Ю. Р. Виявлення рівня готовності до мовленнєвої профе-

сійно-педагогічної діяльності в майбутніх вчителів іноземної мови / Ю. Р. Сищенко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія : збірник статей – Ялта, 2008. – Вип. 18 – С. 123–129.

5. Сищенко Ю. Р. Використання картинок з не розгорнутою ситуацією для розвитку ініціативного мовлення студентів – майбутніх вчителів іноземної мови (з досвіду роботи) / Ю. Р. Сищенко // Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. – 2008. – Вип. XLIV. – С. 164–167.

6. Сищенко Ю. Р. Особливості експериментальної методики застосування системи мовленнєвотворчих завдань / Ю. Р. Сищенко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2009. – № 23. – С. 303–311.

7. Сищенко Ю. Р. Розвиток усного та писемного мовлення студентів – майбутніх учителів іноземної мови на основі автентичного художнього тексту / Ю. Р. Сищенко // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. – 2009. – № 3. – С. 137–140.

8. Сищенко Ю. Р. Таксономія мовленнєвотворчих завдань у системі іншомовної підготовки майбутніх учителів іноземної мови / Ю. Р. Сищенко // Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб.. – 2010. – Вип. LI. – С. 71–80.

АНОТАЦІЯ

Сищенко Ю. Р. Методика застосування мовленнєвотворчих завдань у підготовці майбутніх учителів англійської мови. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (германські мови). – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». – Одеса, 2011.

Дисертація присвячена розв'язанню проблеми формування іншомовної мовленнєвої компетентності студентів майбутніх учителів англійської мови. У процесі дослідження уточнено сутність понять «мовленнєвотворча діяльність», «мовленнєвотворче завдання» в контексті іншомовної мовленнєвої підготовки майбутніх учителів іноземної мови; визначено критерії, показники та рівні іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів англійської мови як результату фахової іншомовної мовленнєвої підготовки; складено таксономію мовленнєвотворчих завдань і визначено їх функції у формуванні іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів англійської мови; змодельовано й перевірено ефективність методики послідовного застосування мовленнєвотворчих завдань у формуванні іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів англійської мови. Укладено методичні рекомендації щодо застосування мовленнєвотворчих завдань у формуванні іншомовної мовленнє-

вої компетентності майбутніх педагогів.

Ключові слова: іншомовна мовленнєва компетентність, мовленнєвотворча діяльність, майбутні вчителі іноземної мови, методика застосування мовленнєвотворчих завдань.

АННОТАЦІЯ

Сыщенко Ю. Р. Методика использования речетворческих заданий в подготовке будущих учителей английского языка. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (германские языки). – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского». – Одесса, 2011.

В диссертации исследуется проблема формирования иноязычной речевой компетентности будущих учителей английского языка.

Творческий характер процесса обучения иностранному языку обеспечивает формирование у будущих учителей английского языка иноязычной речевой компетентности как результата их профессиональной подготовки. В контексте обучения иностранному языку большое значение приобретает особенный, специфический вид творческой деятельности – речевое творчество. Речевое творчество рассматривается в работе как деятельность, которая связана с самостоятельным порождением замысла, сознательным отбором языковых средств для его реализации и созданием уникального творческого продукта. Иноязычное речевое творчество выступает эффективным способом проявления речевой компетентности, способности творчески использовать язык в различных жизненных ситуациях.

Иноязычная речевая компетентность рассматривается в структуре иноязычной коммуникативной компетентности и характеризуется такими показателями: способностью свободно оперировать языковыми и неязыковыми средствами в типичных и меняющихся ситуациях общения, выражать свое отношение к окружающей действительности, усвоением норм и стереотипов речевого поведения.

В работе уточнено определение понятия «речетворческое задание» которое, являясь одним из видов учебных заданий, нацелено на активизацию умственной и речевой деятельности студентов, требует креативного подхода к их выполнению, предоставляет неограниченные возможности для творческой самореализации, речевого самовыражения студента, обеспечивает стойкую мотивацию в изучении иностранного языка. Определены функции речетворческих заданий в подготовке будущих учителей английского языка (создание позитивной учебной мотивации, обобщение

теоретических знаний, речевое самовыражение, обогащение арсенала методических средств будущей профессиональной деятельности). Разработана и обоснована система речетворческих заданий для подготовки будущих учителей английского языка. Основанием для классификации речетворческих заданий выступили: вид речевой деятельности, уровень речепорождения, язык текстового материала, место выполнения, уровень сложности, режим работы студентов, доминирующий в задании вид деятельности.

Описаны уровни иноязычной речевой компетентности будущих учителей английского языка (репродуктивный, конструктивный, творческий) на основе нормативного критерия с показателями: грамматическая правильность, соответствие орфоэпическим нормам английского языка, лексическое богатство; эмоционально-образного с показателями: использование стилистических средств в речи, интонационная выразительность речи и экспрессивность высказываний и креативного с показателями: оригинальность замысла, логичность и связность высказываний, продуктивность как способность находить разнообразные речевые варианты решения задач.

В диссертации представлена и описана технологическая модель использования речетворческих заданий в процессе профессиональной иноязычной подготовки будущих учителей английского языка. Описание модели предполагало характеристику этапов реализации разработанной методики (репродуктивного, реконструктивного, творческого) и принципов формирования иноязычной речевой компетентности студентов. На репродуктивном этапе для формирования позитивной мотивации и усвоения речевых умений будущих учителей (фонетических, лексических и грамматических) используются репродуктивные методы речевой работы и применяется преимущественно коллективный способ их выполнения. На реконструктивном этапе создаются условия для сознательного воспроизведения студентами алгоритма построения диалогов и монологов, требующего определенного уровня самостоятельности при выполнении усложненных речетворческих заданий психологического содержания и исследовательской направленности, которые выполнялись преимущественно в подгруппах. Приобретаемые на предыдущих этапах обучения диалогические умения обеспечивают на третьем этапе творческий характер выполнения заданий с самостоятельным созданием различных синтаксических конструкций в режиме диалога во время презентации результатов индивидуального выполнения речетворческих заданий и создания разнообразных письменных текстов.

Экспериментально доказана эффективность предложенной методики использования речетворческих заданий и модель формирования ино-

язычной речевой компетентности будущих учителей английского языка.

Созданы и внедрены в учебный процесс вузов методические рекомендации по формированию иноязычной речевой компетентности будущих учителей английского языка на основе методики использования речетворческих заданий.

Ключевые слова: иноязычная речевая компетентность, речетворческая деятельность, будущие учителя иностранного языка, методика использования речетворческих заданий.

ANNOTATION

Syshchenko Y. R. The methods of using speech creative tasks in the future teachers' of English training. – Manuscript.

The Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Studies, Speciality 13.00.02 – Theory and Methodology of Teaching (Germanic Languages). – South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskyy, Odesa, 2011.

This research focuses on the problem of forming future teachers' foreign language speech competence. The essence of such notions as «speech creative activity» and «speech creative task» as to the process of training of future teachers of a foreign language have been theoretically substantiated and developed.

The criteria, the characteristics and the levels of foreign language speech competence of future teachers of a foreign language as a result of their training have been described.

The system of speech creative tasks has been elaborated. The functions of the speech creative tasks have been defined.

The effectiveness of the proposed methods of using speech creative tasks in the process of future teachers' of English training has been experimentally verified. The obtained theoretical and practical material was introduced in the educational process.

Key words: foreign language speech competence, speech creative activity, future teachers of a foreign language, the methods of using speech creative tasks.

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

СИЩЕНКО ЮЛІЯ РАДІОНІВНА

УДК 378.147:811.111

**МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ МОВЛЕННЄВОТВОРЧИХ
ЗАВДАНЬ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АН-
ГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (германські мови)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Гавриш Наталія Василівна,
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри дошкільної та
початкової освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Бігич Оксана Борисівна,
Київський національний
лінгвістичний університет,
професор кафедри методики викладання інозем-
них мов;

кандидат педагогічних наук, доцент
Краснопольський Володимир Едуардович,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля,
доцент кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться 26 лютого 2011 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.04 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Нищинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопорто-франківська, 36.

Автореферат розіслано « 26 » січня 2011 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. А. Княжева

